

Archeologie českých zemí

pozdní středověk, novověk

3. Postmoderní směry v historiografické a archeologické produkci.

Tzv. nová archeologie

- **60. l. 20. stol.** – prosadila se v USA : víra v neomezené možnosti vědy
  - vychází z pozitivismu
  - přesvědčení, že bude vyvinuta dokonalá metoda terénního výzkumu a jeho zpracování
  - 1962: **Lewis Binford**: v USA definoval tzv. **procesuální archeologii**
  - archeologii propojil s kulturní antropologií a využíváním přírodovědných metod
  - hledání zákonitostí a pravidel vývoje: nezáměr o události
  - odmítl kulturně historický přístup: místo hledání analogií mezi kulturami se řešily otázky vztahů
- **70. léta** – **Colin Renfrew**: v Anglii prosazoval tzv. **novou archeologii**
  - studium obecných kulturních procesů a nalezení obecných zákonitostí lidského chování v reakci na přírodní prostředí
  - poznání funkce artefaktů v příslušných procesech (výrobní, uživatelský, zánikový)
- **1976** – **David Clarke**: definoval tzv. **analytickou archeologii**
  - omezení subjektivního pojetí a výkladu

- **80./90. léta** – **postprocesuální archeologie**: vznikla ve VB jako směr ovlivněný západoevropskou postmoderní filozofií, který se vymezil proti principům vědecké objektivy
  - dějiny chápe jako proces, který není řízen univerzálními zákonitostmi, a proto je nahodilý (subjektivní)
  - historické zkoumání definuje jako aktuální politický proces, v němž nejde o poznání minulosti, ale o způsob (možnost), jak změnit současnost (obecně proti vědeckému poznání)
- 2 směry: a) **Ian Hodder** (Cambridge) – kritik L. Binforda
  - zakladatel **symbolické a strukturální (kontextové) archeologie**,
  - vliv iracionálních momentů v životě společnosti
  - symbolická a ideologická podstata archeologických artefaktů

b) **M. Shanks a C. Tilley** – žáci Hoddera

  - zakladatelé **kritické či radikální archeologie**
- **Spor mezi procesualisty a postprocesualisty v otázce**: obecné a zákonité x nahodilé a zvláštní
  - procesualista má objektivní přístup k pramenům a archeologii pokládá za vědu, tj. činnost směřující k poznání.

- **80. léta – kongitivní archeologie:** archeologie lidské mysli (v pozůstatcích se snaží odhalit tajemství myšlenkových procesů)
  - lidské myšlení chápe jako geneticky vypěstované a generacemi zakódované myšlenkové modely
  - **1982: Colin Renfrew** – publikoval zásadní přednášku o znovuvyužití procesuální metody
  - 3 směry: a) kognitivně – postprocesuální: symbolický rozměr hmotné kultury (smysl a význam)
    - b) kognitivně – procesuální: význam poznávacích schopností (výzkum myšlení a chování)
    - c) kongitivně – evoluční: vznik a vývoj poznávacích schopností
  - bez dostatečně ověřených dat: bungee-jumping do Světa fantazie

C. L. Redman – americký antropolog: rozbor těchto směrů

D. K. Charles, J. Bintliff – výzva k toleranci různých paradigmat

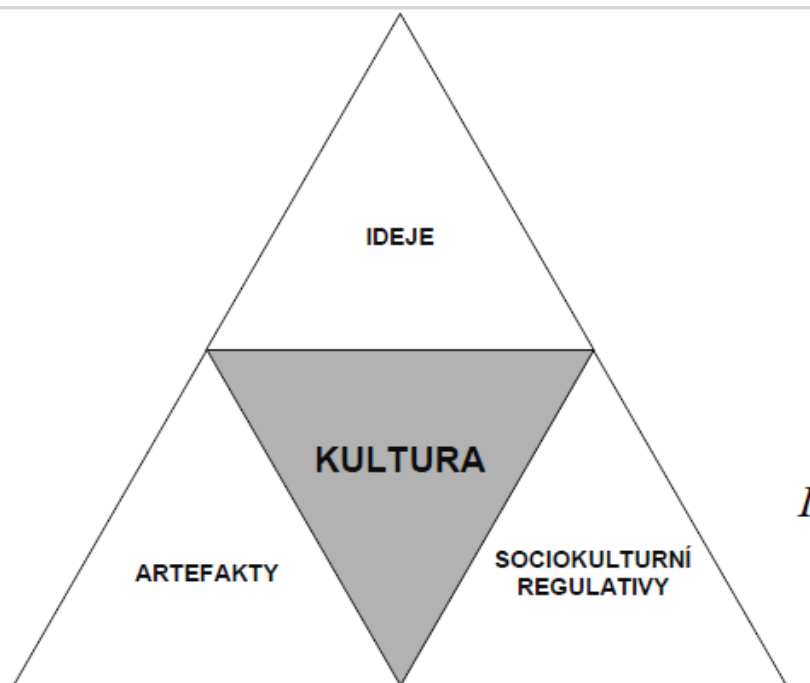
- **D. Austin** – na příkladu výzkumu anglické středověké vesnice Warham Percy doložil, že je mylné dokládat písemné prameny archeologickými zjištěními
  - vykopané půdorysy nelze přiřazovat písemně doloženým sociálním vrstvám rolníků, protože na velikost domů působily i jiné faktory

Strukturální historiografie

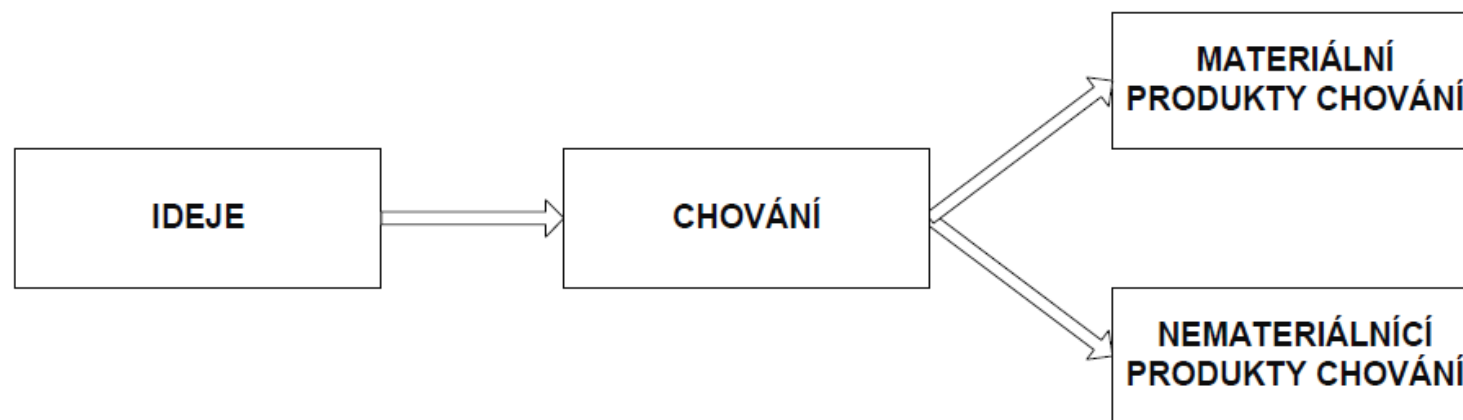
- **20. stol.** – vznikla ve Francii jako protireakce na událostní historii
  - důraz na sociální a ekonomické struktury
- **Historická metoda** – kritické hodnocení využívá také **nepísemné prameny**: místní zvyky a názvy, fotografie, archeologické doklady, filmy aj.
- **Moderní historická věda** – kombinováním několika metod chtěla postihnout všechny vrstvy dějinych událostí, k čemuž využívá i „netradiční“ prameny („**oral history**“)
  - výzkum přehlížených témat: dějiny žen, okrajových sociálních, etnických nebo sexuálních skupin, psychologických faktorů (strach, láska, nenávist aj.).
- **Philippe Ariés** (1914 – 1984) a **Michel Foucault** (1926 – 1984)
  - problematika každodenního života a eticko-filozofické otázky (smrt, sexualita)

- **Claud Lévi-Straus**
  - představitel francouzského **strukturalismu**: studoval kulturní systémy
  - studoval na pařížské Sorboně práva a filosofii, které vyučoval na středních školách
  - 1935: profesor na univerzitě v São Paulu
  - 1959-1982: profesor sociální antropologie na Collège de France
  - kultura: nástroj adaptace člověka na přírodní prostředí
zahrnuje všechny sféry lidské činnosti
projevy odráží univerzální struktury lidského myšlení (studium mýtů)
(„kultury jsou si rovné, ale odlišné“; hlavní funkce: udržování komunity)
  - hledal univerzální pravidla lidského myšlení bez ohledu na civilizační vyspělost
(žádný prvek nemá smysl sám o sobě, ale je součástí společenských vztahů)
- **Kulturní antropologie**
  - **kultura**: je systém **idejí, sociokulturních pravidel a artefaktů**, které sdílí a předává určitá společnost
skládá se z kulturních prvků: ideová, normativní a technologická složka
  - **americká**: zaměřena na studium kultury
  - **britská**: studium společnosti a její sociální struktury

Pojetí kultury jako ideového systému

Základní součásti kultury (atributy):

kulturní prvky – ideje (předcházejí věcem), sociokulturní regulativy, artefakty

kulturní areál – geografická oblast

Artefakty – hmotné produkty záměrné lidské činnosti

kulturní univerzálie – kulturní prvky vyskytující se ve všech kulturách (architektonické slohy)

Kulturní změna – **vnitřní:** inovace (výrobní postupy), revitalizace,
– **vnější:** difuze (napodobování), asimilace, akulturace

- **Archeologické nálezy** – předměty nebo soubory předmětů antropogenní nebo přírodní povahy z období středověku a raného novověku
- **Artefakty** – prostředky kulturní adaptace na přírodní prostředí: odráží materiální a duchovní vyspělost
  - nositelé specifických vlastností a zdrojem informací historické povahy
  - jsou vyrobeny z různých surovin, plní určitou funkci a mívají symbolický význam
  - funkce: adaptivní, profánní, sakrální, statusová, estetická (dekorativní), aj.
- **Ekofakty:**
  - a) předměty přírodního původu vzniklé v důsledku lidské činnosti (nezáměrné):
    - uhlíky, výrobní odpad, struska, kovové slitky, skelné taveniny, aj.
  - b) přirozené pozůstatky lidí, zvířat a rostlin:
    - kosti, fosilie, pyl, sedimenty/usazeniny aj. (rostlinné zbytky, textil, kůže, chlupy, vlasy z jímek)
    - ekofaktové vlastnosti: rekonstrukce přírodního prostředí kulturní krajiny (vzorkování)
    - analýzy: archeobotanické, archeozoologické, palynologické, malakologické aj.
    - využití metod a poznatků z geologie, pedologie, klimatologie, sídelní geografie aj.

- **Modernisté** – vychází z humanismu, osvícenství a racionalismu (rozvoje vědy)
  - víra v pokrok, poznání a možnost pozitivního rozvoje lidí
  - politicky se ztotožňují s demokracií, t.j. systémem, který bere ohled na potřeby a zájmy celé společnosti
- **Postmodernisté** – filozofické základy moderních konceptů pokládají za nebezpečné (přináší iluze, mýty, a konflikty)
  - odmítají osvícenecký racionalismus a přesvědčení, že zkoumáním historie je možné dosáhnout objektivitu a pravdy (poučení)
  - usilují o odstranění národních a politických aspektů z historického bádání (nacionalismus považují za hlavní příčinu válek v 19. a 20. stol.)
- **Cíl** – zamezení zneužívání obecně přijatých pravd (politickou) mocí
  - princip neustálé změny
  - historie jako plynutí nahodilostí, bez řádu, vyššího cíle a smyslu

- **Postmoderní poznání:**

- je výlučně subjektivní (objektivistický náhled mění v konstruktivistický)
- popírá objektivitu (neexistuje rozdíl mezi historií a fikcí)
- koexistence více "pravd,, vede k radikálnímu relativismu a pluralismu
- antimoderní postoj: silné iracionální prvky
- s koncem "metapříběhu" je nevyhnutelně spojen konec vědy
- v historiografii: přesun od makro-historie k mikrohistorii a k dějinám všedního dne (každodenního života)
- je pozitivní v tom, že podporuje vynalézavost
(nové věci se vždy rodí z nesouhlasu a nikoliv ze shody)

- **Znaky:** 1. Skutečnost je chápána jako výklad, který je užitečný, ale nikoliv objektivně pravdivý
- 2. Člověk nemůže překročit vlastní výklad skutečnosti
- 3. Teorie nejsou objektivní (konstrukce), ale ty jsou vymyšlené

- **Nové vědecké metody** – do historického výskumu aplikovány přístupy dalších společenských věd: ekonomie, etnologie, religionistika, psychologie, psychoanalýza (tzv. psychohistorie), atropologie (**tzv. historická antropologie** jako „nejmódnější“ světový trend).
- **Komplexnost** – využívání statistiky, demografie, kvantifikace: PC zpracování
- **Specializace** – úzké vymezení tematiky a problémů (rodové studie, dějiny menšin, homosexuálů, dětí, nemocných, zločinců, trestanců aj.)
- **Postmoderní kritika** – přináší skepsi v historickém poznání

Hayden White (nar. 1928) – historie je de facto nepoznatelná (fikce)

- Metahistória: Historická imaginácia v Evropě devatenáctého století (1973, 2011).
- Tropika diskurzu (1978).

Jacques Derrida (1930 – 2004) – historické dílo je subjektivní konstrukcí autora, tj. "neexistují žádné dějiny mimo texty,,.

- **Jean-François Lyotard (1924 –1998)**

- narozen ve Versailles, francouzský filozof, zakladatel postmodernismu
- studoval filozofii a literaturu na Sorboně, středoškolský profesor (v Alžíru)
- vyučoval na vysokých školách v Paříži a Vincennes (1971 prof. filozofie)
- La Condition postmoderne. Rapport sur le savoir. Paris 1979.
(Postmoderní situace)
- základní dílo filozofického postmodernismu, které analyzuje specifické znaky moderního a postmoderního vědění
- napsal pro univerzitní radu québecké vlády jako zprávu o úrovni vědění v nejvyvinutějších společnostech

Událostní paradigma

(v současné archeologii)

- **Návrat k archeologickým událostem:**

- skrze artefakty (s jejich adaptační i komunikační funkcí) v kontextu jejich struktur a událostí

- Událostní paradigma vychází z následujících tezí:

1. **Lidský svět (kultura):**

- a) má 3 strukturálně propojené podsvěty: artefaktový – institutový – ideový (textový)

- artefaktový – je nejstarší a oba zbývající generuje (komplexita artefaktů)

- sociální – tvoří vztahy při utváření artefaktového podsvěta

- b) je jak adaptivní i komunikativní: studuje minulé i současné adaptace

- c) odmítnutí historizmu zaměřeného na pouhý popis minulých událostí

- d) minulost má aspekt událostní i strukturální: událost: stvoření nebo zánik artefaktu

- strukturální: pravidla zhotovení (artefaktový algoritmus)

- **Dnes:**

- **Teorie sídelních areálů** – artefakty a archeologické struktury v prostoru jsou interakcí vztahů mezi společnostmi a přírodou, lidskými komunitami a jedinci
- **Sídelní strategie** – predikce lokalizování lidských sídlišť z hlediska ekologických, ekonomických, demografických a sociálních faktorů
- **Analýza** – archeologická databáze a mapy odráží závislost osídlení na změnách přírodního prostředí, dostupnosti potravinových a surovinových zdrojů, technologické úrovni při jejich využití a na organizační struktuře společnosti
- **Aplikace na úrovni** – jednotlivé struktury (stavby)
  - sídelního celku, areálu, lokality, krajiny
  - lidské komunity

Archeologie

Teoreticko-metodologická východiska

- **1. Období starožitnické:** tzv. předvědecké období: **konec 18. – 1. pol. 19. stol.**
  - archeologické památky chápány jako starožitnosti (atraktivní předměty: uměnovědné hledisko)
  - pátrání po kořenech národů
- **2. Archeologie v období vědy: 2. pol. 19. – poč. 20. stol.**
  - tradiční archeologie (historie): vyhledávání pramenů (pozitivismus – „ad fontes“)
  - estetický zájem o vykopávky se změnil ve vědeckou činnost zaměřenou na poznání minulosti (diskurz vědy o materiální kultuře)
- **3. Archeologie mezi válkami:** kulturně historické paradigma
  - rozvoj sídelní archeologie: původ a rozšíření archeologických kultur (ztotožňovány s historickými etniky)
  - formální vlastnosti archeologických pramenů: morfologicko-typologické a kulturně srovnávací studium
  - soupisy památek, mapy: migrace archeologických kultur (difusionismus)
- **4. Poválečná archeologie:** nový přístup k pramenům a metodám
  - 60. léta: **procesuální archeologie** – adaptace člověka na přírodní prostředí
  - 80/90. léta: **postprocesuální archeologie** – hledání symbolického rozměru lidského konání
    - přetváření krajiny chápe ve filozofické abstraktní rovině

Literatura

- **Appignanesi, R., Garrat, Ch.:** Postmodernismus pro začátečníky, Ando Publishing, Brno, 1996.
- **Derrida, J.:** Texty k dekonstrukci, Archa, Bratislava 1993.
- **Hodder, I. – Shanks, M.** Processual, Postprocessual and Interpretive Archeologies. In: Hodder, I. – Shanks, M. et al. (eds.), Interpreting Archaeology. Finding Meaning in the Past. London-Routledge 1995, 3–29.
- **Lyotard, J. F.:** O postmodernismu, Filosofický ústav AV ČR, Praha 1993.
- **Neubauer, Z.:** Přímluvce postmoderny, Hrnčířství a nakladatelství M. Jůza a E. Jůzová, Praha 1994.
• **ch, W.:** Naše postmoderní moderna, Zvon, Praha 1994.
- **Renfrew, C.** Towards an Archaeology of Mind. Cambridge: Cambridge 1982.
- **Stanley, J. G.:** Úvod do postmodernismu. Praha 1997.